

INSTITUȚII ROMÂNEȘTI ÎN PRAGUL MODERNITĂȚII

REFORMA ADMINISTRATIVĂ A LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT. CÂTEVA CONSIDERAȚII

CORNELIU COJOCARIU

Privit din perspectiva personalităților care l-au ilustrat, „secolul fanariot” ne apare ca un veac al contrastelor. Astfel, considerat, din el se detașează net imaginea, contradictorie prin ea însăși, a lui Constantin Mavrocordat : „...mic de stat și făptură proastă și căutătură încrucișată și vorba lui întunecată. Dar la hire era înalt ... Mult îi era dragă învățătura, corăspundății din toate țările să aibă, pre silitor de vești, ca să știe ce să faci printr-alti țări...”¹. Numai acest tablou zugrăvit de Ion Neculce ar fi putut trezi interesul istoricului... Finalitatea demersului însă, așa cum o putem constata astăzi, este mult mai complexă².

Constantin Mavrocordat a fost inițiatorul reformelor care-i poartă numele și care se înscriu, prin scopuri și caracteristici, ideologiei reformiste. Formația lui culturală, datorată celebrei biblioteci adunată încă de tatăl său și contactele permanente cu spiritul vremii prin străinii aflați la Constantinopol sau în trecere prin Principate, îl recomandă ca principal reprezentant al despotismului luminat în Țările Române. Împrejurările economice, sociale și politice, care, de altfel, nu au fost proprii numai Principatelor române³, i-au permis inițierea unui

¹ I. Neculce, *Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție G. Ștrempel, București, 1982, p. 740.

² Bibliografia referitoare la domnia și, mai ales, la programul reformator al lui Constantin Mavrocordat este destul de bogată. Amintim aici doar principalele lucrări : A.D. Xenopol, *Reformele lui Constantin Mavrocordat*, în „Arhiva Societății științifice și literare din Iași”, 1890, p. 582–592 ; A.C. Stourdza, *L'Europe orientale et le role historique des Mavrocordato, 1660–1830*, Paris, 1913 ; I. Minea, „Reforma” lui Constantin Mavrocordat, în *CI*, II–III, 1926–1927, p. 97–248 ; N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. VII, *Reformatorii*, București, 1938 ; Gh. Brătianu, *Două veacuri de la reforma lui Constantin Mavrocordat*, extras din *ARMSI*, S. III, t. XXIX, 1947, 71 p. ; N. Corivan, *Aplicarea așezământului fiscal al lui Constantin Mavrocordat cu privire la perceperea birului (1741–1743)*, în *SCSI*, VI (1955), nr. 3–4, p. 51–76 ; D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV–XVIII)*, în *AIAl*, nr. II (1965), p. 143–235 ; Fl. Constantin, Ș. Papacostea, *Les réformes des premiers Phanariotes en Moldavie et en Valachie*, în *BS*, XIII (1972), nr. 1, p. 89–118 ; N. Grigoraș, *Reformele cu caracter administrativ ale lui Constantin Mavrocordat*, în *CI*, VII (1976), p. 123–164.

³ Gh. Brătianu, *op. cit.*, [p. 9–11].

sistem de reforme ce viza întreaga reorganizare a Țării Moldovei. Scopul acestei acțiuni era acela de a consolida autoritatea domnească, de a înlătura abuzurile de putere și de a realiza o repartitie mai echitabilă a dărilor asupra masei de contribuabili. Ca modele ale acțiunii reformatoare avea experiența tatălui său dar și exemplele oferite de austrieci în Oltenia ocupată. Așa cum sublinia și Ilie Minea, însă, „austriecii nu au fost niște precursori ai reformelor mavrocordătești fiindcă acestea ... se detașează din situații specifice interne ale Principatelor române“⁴. Programul reformator, întins pe o durată de aproape zece ani (1739–1749), în ambele țări române, a avut în vedere toate sectoarele vieții sociale și de stat. El a debutat în Țara Românească, în a treia domnie, după integrarea Olteniei (august 1739), planul fiind aplicat sub forma unei „Constituții“ care a fost introdusă și în Moldova în domnia imediat următoare⁵. Expresie a principiilor politice, „Constituția“ cuprinde toate ideile conducătoare în privința reformelor mavrocordătești⁶. Timpul relativ scurt pe care l-a avut la îndemână ca și dese schimbări dintr-o domnie în alta nu i-au permis să-și ducă la îndeplinire programul reformator. De altfel, la unele din măsurile luate a fost nevoit să renunțe chiar în domniile imediat următoare. Meritul acțiunilor lui Constantin Mavrocordat constă însă în a „obișnui lumea cu situații noi care consfășeau marea de nemulțumire în care se trăia ; n-a putut crea sau n-a știut să dea așezăminte care singure pot ține vie o reformă, care se impunea de sus chiar când e cerută de jos“⁷.

Studiul de față își propune să trateze unele aspecte mai puțin cercetate ale reformelor lui Constantin Mavrocordat și anume cele referitoare la instituirea ispravnicilor ca reprezentanți ai autorității centrale în ținuturi și a atribuțiilor acestora ca și modificările survenite în organizarea administrativ-teritorială a Moldovei.

Odată cu începutul celei de-a doua domnii în Moldova (1741–1743), Constantin Mavrocordat a încredințat conducerea ținuturilor unor ispravnici, investiți cu atribuții administrative, judecătorești și fiscale. Aleși din rândurile boierilor mazili ei aveau să fie executanții fideli ai programului de guvernare al domniei. Instituirea ispravnicilor a fost cel mai important și mai durabil rezultat al reformei administrative a lui Constantin Mavrocordat, perceput ca atare și de către contemporani⁸. Prin aceasta, domnul a căutat să-și exercite în mod direct prerogativele în teritoriu, vechea instituție care se afla în fruntea ținuturilor fiind

⁴ I. Minea, *op. cit.*, p. 151.

⁵ *Istoria dreptului românesc*, resp. VI. Hanga, vol. II, București, 1984, p. 24.

⁶ Textul „Constituției“ la Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 45–53.

⁷ I. Minea *op. cit.*, p. 246

⁸ I. Neculce, *op. cit.*, p. 849 ; *Cronica lui Cunta*, p. 183 și *Cronica lui Enaki Kogălniceanu*, p. 203 la M. Kogălniceanu, *Cronicle României*, ediția a doua, vol. III, București, 1872.

„prea pretențioasă cu atribuțiile sale tradiționale“⁹. Modelul îl putuse afla în Oltenia unde austriecii introduseră un control strict în provincie prin instituirea vornicilor¹⁰. Tot ca o influență a administrației austriece, Constantin Mavrocordat renunță la vechile mijloace prin care dregătorii își asigurau veniturile, el recurgând la salarizare ca formulă de retribuție¹¹.

Titulatura de ispravnic exista în Moldova încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea cu sensul de apărător al intereselor cuiva iar la începutul veacului următor cu cel de dregător al târgurilor¹². Ca reprezentant al autorităților domnești în ținut, ispravnicul apare numai în urma reformelor lui Constantin Mavrocordat. Termenul nu avea să se generalizeze la nivelul întregii Moldove păstrându-se denumirile tradiționale de staroste pentru ținuturile Cernăuți și Putna, pârcălab pentru ținutul Covurlui, serdar pentru Orhei-Lăpușna și vornici pentru ocolul Botoșanilor. În fruntea ținuturilor apare un singur dregător și nu doi, cum s-a scris în majoritatea lucrărilor, excepție făcând ocolul și târgul Botoșanilor, unde apare și al doilea vornic.

În materie de administrație locală, ispravnicii au fost supuși unui control strict din partea domniei care intervenea direct în rezolvarea problemelor cu care aceștia se confruntau. De altfel, prin numeroase circulare trimise în ținuturi, domnul le reamintea ispravnicilor îndatoririle pe care le aveau și de multe ori îi amenința pe cei care nu-și îndeplineau atribuțiile. Programul reformator poate fi urmărit și prin parcurgerea acelor circulare care conțin în esență ideile inovatoare în privința administrației la nivel de ținut. În „cărțile de volnicie“, trimise ispravnicilor la scurt timp după urcarea, pentru a doua oară, pe tronul Moldovei, Constantin Mavrocordat îi atenționa să-și păzească dregătoria și „să apere pe lăcuitori, purtând grijă a le face dreptate după obicei, iar clăci și angării nimic, nici un preț de ban să n-aibă a lua de la dânșii“¹³. Același îndemn este adresat și vel căpitanilor în momentul în care își iau în primire funcția¹⁴.

Dregătorii trebuiau să fie la curent cu ceea ce se întâmplă în ținuturi și să informeze domnia, atunci când apăreau probleme. Astfel, vornicilor de Botoșani

⁹ I. Minea, *op. cit.*, p. 186.

¹⁰ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 203 ; Ș. Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă (1718–1739)*, București, 1971, p. 316.

¹¹ Fl. Constantiniu, Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 111 ; Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 259.

¹² N. Grigoraș, *Dregătorii târgurilor moldovenesti și atribuțiile lor până la Regulamentul Organic*, Iași, 1942, p. 95 ; D. Ciurea, *op. cit.*, p. 172–173.

¹³ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ediție de Corneliu Istrati, vol. II, Iași, 1986, p. 127, nr. 297 (în continuare se va cita *Condica*). Întrucât ultimul volum nu a văzut încă lumina tiparului vom utiliza documentele publicate de N. Iorga în *Studii și documente*, vol. VI, (se va cita : N. Iorga, *St. și doc.*).

¹⁴ *Condica*, II, p. 299, nr. 842, p. 317, nr. 916 ; p. 330, nr. 961.

și vel căpitanului de Dorohoi le scria că „ce fel de dregători sânteți și ce grijă purtați de nu ne-ați înștiințat, ci am avut grijă de la alți ?”¹⁵. Prezența a numeroși turci în Moldova și abuzurile pe care le săvârșeau constituiau un permanent motiv de îngrijorare. De aceea nu puține erau îndemnurile adresate de către domn ispravnicilor de a-l informa în legătură cu acest aspect. Ispravnicului Sucevei care nu se putuse împotrivi unor turci i se spunea dacă nu poți tu și nu ești harnic de slujba aceasta, ca să aperi pă lăcuiori, să știm, să punem pe altul carele va pute să le ste împotrivă lor și să apere pe oameni”. Domnul îi va trimite ceauș împărătesc, dar dacă va afla că „au mai rămas unii din turci acolo, toate pagubile acelea vom plini de la tine și nu te vii pute îndrepta înainte noastră din vreme că noi în tot chipul sâlim ca să răsufăm și să odihnim pe lăcuiori”¹⁶. În aceeași zi, domnul scria ispravnicilor să alcătuiască un izvod cu toate răutățile comise de turci, căci va veni ceauș „ca să-i ridicăm pe toți de pre la ținuturi și să curățim locul de dânșii...”¹⁷.

Dregătorii din ținuturile de margine trebuiau să urmărească fiecare om străin care intra sau ieșea din Moldova, să afle cu ce treburi vine sau ce vorbește¹⁸. De asemeni, aveau însărcinarea de a se interesa de ceea ce se petrece în țările vecine. Lui Ioniță Arapul, vornic de Vrancea i se amintește că „într-adinsul Ț-am poruncit ca să te afli deșteptat și neconținut să cerci și în tot chipul să ispitești și de toate ce vii auzi și ce vii adeveri și ce s-ar clăti din parte acie a Țării Românești ades să ne înștiințezi”¹⁹. Aceleași reproșuri sunt adresate și starostelui de Cernăuți și vel căpitanului de Coțmani (Gavril Neculce) care nu l-a informat pe domn despre călcarea hotarului de către poloni²⁰. Măsuri speciale revin acestor dregători și în momentul izbucnirii epidemiilor de ciumă, instituirea carantinei în târguri și ținuturile de margine fiind supravegheată direct de domnie²¹.

Constantin Mavrocordat solicita ispravnicilor răspunsuri clare și precise în rapoartele pe cae le primea²²; nu trebuiau amestecate problemele legate de visterie cu cele ale marginii, așa cum o face ispravnicul ținutului Cernăuți²³. Mai mult, rapoartele trebuiau numai în limba română²⁴.

¹⁵ *Ibidem*, p. 91, nr. 213.

¹⁶ *Ibidem*, III, p. 407, nr. 1634.

¹⁷ *Ibidem*, p. 408, nr. 1635.

¹⁸ *Ibidem*, vol. II, p. 85, nr. 193.

¹⁹ *Ibidem*, III, p. 444, nr. 1696.

²⁰ *Ibidem*, p. 415, nr. 1650.

²¹ *Ibidem*, p. 426, nr. 1663; p. 435, nr. 1685; p. 436, nr. 1686.

²² Lui Mihalache Sturza, ispravnicul ținutului Roman îi scria: „Și tu încă altă dată basne ca acestea nu ne mai scrie, că le cunoaștem și noi și acum am lăsat, iar altă dată n-om suferi” (*Ibidem*, III, p. 409, nr. 1636).

²³ *Ibidem*, p. 434, nr. 1682.

²⁴ *Ibidem*, p. 435, nr. 1685. „dar pentru ce să ne scrii grecești? Au aștepti să-ți dăm noi logofăt să scrie românești? Să-ți cauți logofețal, să ne scrii românești; să nu ne mai scrii grecești!” (*Ibidem*, p. 439, nr. 1689).

În *Așezământul țării Moldovei*, elaborat în martie 1743, Constantin Mavrocordat sintetiza toate dispozițiile trimise ispravnicilor în materie de administrație ținută : ei trebuiau să supravegheze ca locuitorii să nu fie siliți să închirieze cu sila locuințele și fără plată deplină, să nu perceapă nici un fel de „gloabe, angării, clăci afară de gloabele tâlharilor“, transporturile să se facă prin bună învoială și cu plata „în mâna omului“, trimișii domnești nu vor umbla prin ținut decât cu încuviințarea ispravnicului, nu vor îngădui egumenilor, mănăstirilor, boierilor și locuitorilor să vândă turcilor veniturile moșiilor și, în sfârșit, la părăsirea dregătoriei vor lăsa „poruncile la cel ce va fi ispravnic“²⁵.

Constantin Mavrocordat a înțeles că nu se putea realiza reformarea administrației fără ca ea să fie însoțită și de o reorganizare a vieții judecătorești. La nivelul ținutului, ispravnicul a devenit reprezentantul puterii judecătorești și executive, constituind un eșalon intermediar între justiția minoră și instanța supremă – Divanul²⁶. Atribuțiile lor sunt bine precizate astfel încât locuitorii să nu mai trebuiască să vină în capitală pentru cauze care puteau fi judecate pe loc²⁷. Judecata făcută la ținut era cea principală și de aceea Constantin Mavrocordat insista asupra faptului ca „dreptatea să nu se vândă [...] iar servilor nu silă să le fie lege“²⁸.

În circularele trimise ispravnicilor, domnul le preciza atribuțiile în legătură cu împărțirea dreptății precum și procedura pe care trebuiau să o urmeze. Dregătorii ținutali, numiți și „giudecători“, sunt investiți cu puterea de a „giudeca tot felul de giudecată, ori mare, ori mică și tot obrazul, ori boiar, orice breaslă ar fi, de la mare până la mic, să aibă a merge la giudecata dregătorului“²⁹. Desigur, inovația în materie judiciară se impunea cu greu, de aceea domnul cerea ispravnicilor să reamintească locuitorilor că li s-a poruncit ca „să fie ușile lor deschise și neconțin să giudece“³⁰. Pentru a înlătura arbitrariul, procedura de judecată și hotărârea urmau a fi scrise în cartea de judecată care se redacta în două exemplare : unul era dat la cel care câștiga procesul și celălalt rămânea la ispravnicie fiind înscris la „protocol“³¹. Fiecare ispravnic avea datoria să țină două registre pecetluite cu toate judecățile făcute, din care unul se trimitea lunar la Iași. Cărțile de judecată se întocmeau după un

²⁵ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 57–62.

²⁶ I. Minea, *op. cit.*, p. 171 și urm. ; Gh. Ungureanu, *Justiția în Moldova (1741–1832)*, Iași, p. 4–6 ; Fl. Constantiniu, Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 111 ; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 124 și urm. ; *Istoria dreptului românesc*, vol. I, p. 308 ; Val. Georgescu, O. Sachelarie, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611–1831)*, vol. I, București, 1982, p. 136–138.

²⁷ I. Neculce, *op. cit.*, p. 850.

²⁸ C. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români*, București, 1890, p. 314–315.

²⁹ *Condica*, II, p. 111–112, nr. 257.

³⁰ *Ibidem* p. 114–115, nr. 259.

³¹ I. Neculce, *op. cit.*, p. 850 ; *Condica*, II, p. 111–112, nr. 257 ; p. 115, nr. 259.

anumit formular „ca să fie lucru lămurit și înțeles“, în caz contrar ele fiind returnate ispravnicului „rupte și cu oameni domnești“³²

În momentul în care unui reclamant i se refuza judecata ispravnicului sau i se părea făcută „cu strămbul“, atunci el putea face apel la Divan, prezentând, în același timp, cartea de judecată de la ispravnicie³³. La înfățișare trebuia anunțată și cealaltă parte, iar dacă nu voia să se prezinte urma să fie adusă cu forța³⁴.

Instrucțiunile speciale sunt adresate ispravnicilor în legătură cu tâlharii prinși în ținuturi. Astfel, în circulara trimisă dregătorilor din ținuturile de margine, domnul le atrăgea atenția ca hoșii prinși să nu fie ținuți la ispravnicii ci să îi trimită la Iași³⁵. Ispravnicul va lua gloaba și va da cărți de judecată, una la păgubaș și alta rămânând la ispravnicie, în care se va specifica „furtișagul cu dovezile anume“³⁶.

Prin alte circulare domnești dregătorii ținuturilor sunt atenționați să nu se amestece în judecățile care revin reprezentanților bisericii căci „noi la acele ce sunt în judecata bisăricească nu voim să ne amestecăm“³⁷. De asemenea, dreptul de judecată îi aparține în exclusivitate ispravnicului el fiind obligat să-și desființeze namesniciile din ținut³⁸.

Pe lângă circularele adresate ispravnicilor din septembrie 1741 până în martie 1743, noi reglementări cu privire la reorganizarea justiției sunt cuprinse în *Așezământul* la care deja ne-am referit. În afara Divanului care va judeca „neconținut în toate zilele“, se realizează o ierarhizare și o delimitare a competențelor judecătorești ale marilor boieri³⁹; ispravnicii vor judeca, nu însă la „hotărâte giudecăți a Domnilor“, pe „boierii și pe mazilii și țărani ce sunt la ținutul său, de tot feliul de giudecată, având toată puterea Divanului, afară numai de moarte de om; pe tâlhari de furtișaguri să nu hotărască, numai să iee samă și să-i trimită aice“; la judecățile mai importante (de moșii sau de țigani) se vor afla și doi dintre mazilii ținutului pe care îi va alege ispravnicul; tot el va numi și mazilii care vor hotărâ moșiile la cererea reclamantului⁴⁰.

³² *Ibidem*, p. 292–3, nr. 817 („... întâi să se scrie pricina celui ce pârăște ... apoi răspunsul celui alt ... apoi hotărârea giudecății“).

³³ I. Neculce, *op. cit.*, p. 850, *Condica*, II, p. 111–12, nr. 257; p. 114–115, nr. 259.

³⁴ *Ibidem.*, p. 112.

³⁵ *Ibidem*, p. 97–8, nr. 233. Domnul poruncește ispravnicilor să facă „cercare“ și „să-i prindeți pe tâlhari și măcar și până la un stup de se va dovedi că au furat, acesta tot tâlhar este și furtișag mare se socotește“ (*Ibidem*, II, p. 112–13, nr. 258).

³⁶ *Ibidem*, p. 112, nr. 257, p. 113, nr. 258.

³⁷ *Ibidem*, p. 293–4, nr. 818.

³⁸ *Ibidem*, p. 177, nr. 432.

³⁹ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 61.

⁴⁰ *Ibidem*

Delegarea unor atât de largi competențe judiciare ispravnicilor a urmărit descongestionarea forurilor judecătorești superioare de procesele care puteau fi judecate în ținuturi ; ispravnicii-judecător puteau fi (și erau !) strict supravegheați de către domnie cu scopul mărturisit de a înlătura abuzurile de putere, arbitrarul, favoritismul și mita.

Alături de atribuțiile administrative și judecătorești, ispravnicilor le reveneau și anumite îndatoriri legate de aspectul financiar-fiscal al reformelor lui Constantin Mavrocordat. Prima măsură administrativă luată de către domnie în privința ispravnicilor a fost de a le „ridica dăjdiile, hotărând să nu dea nimic, nici ei, nici feciorii lor“⁴¹. Pentru că domnul, prin agenții săi fiscali (zloțași, zapcii etc.) conducea personal acțiunea de percepere a dărilor și fiindcă erau prea aglomerați cu sarcinile administrative și judecătorești, ispravnicii acordau o importanță redusă activității de încasare a datoriilor fiscale. Principala lor obligație era aceea de a întocmi recensăminte cuprinzătoare și exacte asupra categoriilor impozabile din ținuturi ; de asemenea, ei trebuiau să informeze domnia despre modul în care locuitorii au primit noile reglementări în materie de percepere a dărilor⁴². Uneori, când nevoia de bani era urgentă, ispravnicul trebuia să sprijine acțiunea de încasare și să oblige locuitorii să-și respecte obligațiile la care erau impuși⁴³ ; în caz contrar, dregătorii erau atenționați și chiar amenințați de către domnie⁴⁴.

Urmărind o așezare mai bună a dărilor, Constantin Mavrocordat a dat instrucțiuni clare dregătorilor din ținuturi cu scopul de a preveni abuzurile slujbașilor publici. Aceștia din urmă, pentru sumele folosite cu dregătoria lor, trebuiau să facă „foaie de cheltuieli, iscălită de preot, vornicel și vataman“⁴⁵. Locuitorilor li se poruncește ca „afară din obicei nimica să nu dați“, iar în cazul în care cineva le va lua cu sila vor trebui „să facă știre ispravnicului de ținut, că au poruncă să vă împlinescă“⁴⁶. Ispravnicul era obligat să informeze contribuabilii de conținutul instrucțiunilor domnești care trebuiau semnate de preoți, vornicei și vatamani⁴⁷.

Organizarea instituției ispravnicilor ca organe locale ale puterii de stat investite cu atribuții administrative, judecătorești și fiscale a fost una din principalele reforme cu caracter administrativ ale lui Constantin Mavrocordat. Dregătoria a supraviețuit domnului care a inițiat-o perpetuându-se, în esența sa, până la introducerea Regulamentului Organic.

⁴¹ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 183.

⁴² N. Iorga, *St. și doc.*, VI, p. 313-14.

⁴³ *Ibidem*, p. 370-1.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 320.

⁴⁵ *Condica*, II, p. 52-8, nr. 128 ; Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 56.

⁴⁶ *Condica*, p. 117-18, nr. 263.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 117.

Programul reformativ inițiat de Constantin Mavrocordat nu putea să omită un sector atât de important în structura statului moldovenesc cum este cel al organizării teritorial-administrative. Inovațiile aduse în această privință constau în ridicarea unor vechi structuri administrative la rangul de ținut, în subordonarea unora mai mici față de altele mai întinse ca suprafață și în instituirea unei conduceri comune pentru mai multe ținuturi.

Ținuturile au constituit unitatea de bază în organizarea administrativ-teritorială a Moldovei. Ele au apărut treptat, pe măsura organizării statului, evoluția lor putând fi surprinsă de la începutul secolului al XV-lea până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea când toate transformările survenite încheie acest proces. În izvodul de goștină, datat 1665 ianuarie 10, sunt enumerate 19 ținuturi câte avea Moldova la acea vreme pe care, cu o singură excepție, le vom întâlni și la începutul celei de-a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat. Acestea sunt : Suceava, Neamț, Roman, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Vaslui, Fălciu, Lăpușna, Orhei, Soroca, Hotin, Cernăuți, Dorohoi, Hârlău, Cârliștura și Iași⁴⁸. Aceleași unități administrative sunt consemnate și de Miron Costin atât în *Cronica polonă* (1677)⁴⁹ cât și în *Poema polonă* (1684)⁵⁰. Cele mai bogate informații referitoare la organizarea administrativ-teritorială a Moldovei la începutul secolului al XVIII-lea ni le oferă Dimitrie Cantemir în capitolul al IV-lea a lucrării sale *Descrierea Moldovei*⁵¹. Pentru prima dată ținuturile sunt grupate pe cele două mari vornicii, de Țara de Jos și de Țara de Sus, numite de Cantemir Moldova Inferioară și Moldova Superioară conduse fiecare de către un mare vornic⁵². Țara de Jos cuprindea 12 ținuturi și anume : Iași, Cârliștura, Roman, Vaslui, Tutova, Tecuci, Putna, Covurlui, Fălciu, Lăpușna, Orhei și Soroca iar Țara de Sus 7 ținuturi : Hotin, Dorohoi, Hârlău, Cernăuți, Suceava, Neamț și Bacău.. Cantemir este și autorul unei hărți a Moldovei în care, pentru prima dată sunt redată limitele ținuturilor pe care le-a descris⁵³.

La 1712, în urma războiului ruso-turc, aceștia din urmă ocupă cetatea Hotinului iar la 1715, și străvechiul ținut care este transformat în raia. Cu acest prilej a fost inclusă teritoriului raialei și o bună parte a ținutului Cernăuți care va reveni Moldovei abia în 1719⁵⁴.

⁴⁸ I. Caproșu, *Structuri fiscale și administrative într-un catastif moldovenesc de visterie din 1606*, extras din AIIA, XXX, 1993, p. 14.

⁴⁹ Miron Costin, *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 214.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 390–391.

⁵¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 73–91.

⁵² *Ibidem*, p. 73 și 79. Despre evoluția celor două mari diviziuni și instituția mării vornicii vezi D. Ciurea, *op. cit.*, p. 144–151.

⁵³ G. Vâlsan, *Harta Moldovei de Dimitrie Cantemir*, în *ARMSI*, SIII, tom VI, 1927, p. 193–212.

⁵⁴ Vezi V. Lungu, *Despre Olatul Hotinului*, în *CI*, V–VII, 1932, p. 253–290.

Noi informații privind organizarea administrativă a Moldovei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea ne oferă descrierea lăsată de un negustor rus aflat în țară în timpul războiului ruso-turc din anii 1736–1739. „Județele“, în număr de 18, excepție făcând Hotinul, sunt aceleași descrise de Cantemir în lucrarea la care ne-am referit. apar în plus alte noi unități administrative, mai reduse ca suprafață, pe care autorul le numește „ținuturi“ dar care sunt subordonate unora mai mari : Câmpul-Lung „are o conducere proprie totuși aparține județului Suceava“, Codru și Greceni „peste Prut, în județul Fălciu“, Câmpul-Lungul Rusesc „în județul Cernăuți“ și Botoșani „în județul Hârlău“⁵⁵. Manuscrisul, datat 1739, surprinde exact situația administrativă a Moldovei din acea perioadă întrucât, peste doi ani, la începutul domniei reformatoare a lui Constantin Mavrocordat, ținuturile și unitățile administrative subordonate acestora vor rămâne aceleași. Între timp, la 1740, ținutul Hotinului revine în stăpânirea moldovenească dar numai pentru aproximativ un an, căci în urma intrigilor lipcanilor, la 1 martie 1741, ținutul este din nou ocupat de turci⁵⁶.

În anexa „Constituției“ aprobate de Adunarea Obștească din Moldova în septembrie 1741 sunt enumerate 19 ținuturi și anume : Suceava, Neamț, Roman, Bacău, Putna, Tecuci, Covurlui, Tutova, Vaslui, Fălciu, Lăpușna, Orhei, Soroca, Cernăuți, Hârlău, Dorohoi, Botoșani, Cârliștii și Iași⁵⁷. În categoria ținuturilor apar acum și Botoșanii, care, așa cum am văzut în lista din 1739, fusese inclus ținutul Hârlău⁵⁸. Noua unitate administrativă își păstrează statutul de ținut pe durata întregii domnii a lui Constantin Mavrocordat, fiind menționat ca atare în octombrie 1741⁵⁹ și august 1742⁶⁰, chiar dacă, în virtutea tradiției se utilizează încă uneori și termenul de ocol⁶¹. Modificări aveau să intervină doar în ceea ce privește organizarea unităților fiscale pentru strângerea dărilor, Botoșanii apărând de obicei alături de ținuturile Hârlău și Dorohoi⁶². În fruntea ținutului se află doi dregători care păstrează vechea titulatură de vornici (vezi *Anexa*).

În „Somile goștinei de oi“ strânse în octombrie 1741 în rândul ținuturilor Moldovei este inclus și Grecenii, numărul unităților administrative ridicându-se

⁵⁵ Gh. Bezviconi, *Căldători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 105–107.

⁵⁶ *Cronica Ghiculeștilor*, ed. Nestor Camariano și Ariadna Camariano, București, 1965, p. 487.

⁵⁷ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 53.

⁵⁸ Situația este identică și în 1741 fiindcă, într-un document datat decembrie 1742, se specifică : „În trecutul an ... fiind orânduit ocolul Botoșanilor cu ținutul Hârlăului tot la un loc ...“ (*Condica*, III, p. 491–2, nr. 1779).

⁵⁹ N. Iorga, *St. și doc.*, VI, p. 311.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 382.

⁶¹ *Condica*, III, p. 43–44, nr. 1306 ; II, p. 91, nr. 213 și p. 325, nr. 941.

⁶² N. Iorga, *op. cit.*, p. 331. Antohe Caragea vornic de Botoșani este trimis să împlinească sfertul întâi la ținuturile Hârlău, Dorohoi și ocolul Botoșanilor (*Ibidem*, p. 329).

acum la 20⁶³. Apariția Grecenilor printre unitățile administrative ale Moldovei a fost pusă în legătură cu retragerea tătarilor din Bugeac⁶⁴, fiind organizată ca o căpitanie de margine. La 1739, așa cum am văzut, era inclusă ținutului Fălciu la fel ca și căpitania de Codru⁶⁵. Constantin Mavrocordat încearcă probabil o reorganizare a marginii, numind în fruntea ținutului un vel căpitan și restituind „moșiile de olatul Grecenilor [...] cu tot venitul în stăpânirea moștenilor”⁶⁶. Grecenii nu mai apar însă în documente ca ținut fiind, probabil, subordonat ținutului Covurlui. Spre această concluzie ne îndreaptă faptul că aceeași persoană este menționată ca vel căpitan de Greceni și vel căpitan de Covurlui cel puțin până spre sfârșitul anului 1742. situația este analoagă în cazul ținutului Fălciu, unde vel căpitanul de Codru este și ispravnicul ținutului menționat⁶⁷. Documentele menționează existența unui pârcălab de Galați și nu de Covurlui cum ar fi normal și aceasta pentru că importanța așezării de pe Dunăre necesită prezența permanentă a reprezentantului domnesc⁶⁸. În ținut, activitățile administrative și judecătorești reveneau vel căpitanului, în cazul de față celui de Greceni. Această situație nu durează mult fiindcă, în decembrie 1742, sunt amintiți Aftanasie și Vrusis vel căpitani de Greceni, respectiv, Covurlui⁶⁹. Mai mult decât atât, se revine la vechea relație de subordonare a Grecenilor față de ținutul Fălciu, domnul invitând vel căpitanul de Codru și pe cel de Greceni să se socotească în privința birului⁷⁰

La nord de Greceni, documentele menționează existența unei unități administrative distincte – căpitania de Codru. Ea s-a constituit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea din teritoriile rămase Moldovei în urma ocupării de către turci a ținutului Tigheci⁷¹. Ca și în perioada anterioară, căpitania de Codru rămâne și în timpul lui Constantin Mavrocordat subordonată ținutului Fălciu. Aceasta era condusă de vel căpitanul de Codru care este în același timp și ispravnic al ținutului Fălciu⁷².

O situație identică celei anterioare o constatăm și în cazul Câmpulungului Sucevei, Câmpulungului Rusesc (sau al Cernăuților) și al Vrancei. Vechile ocoale de margine se vor bucura de aceeași autonomie, deși din punct de vedere

⁶³ *Ibidem*, p. 311.

⁶⁴ Const. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, partea a doua, București, 1946, p. 485.

⁶⁵ Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 106.

⁶⁶ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 58.

⁶⁷ *Condica*, II, p. 322, nr. 931.

⁶⁸ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 164.

⁶⁹ *Condica*, III, p. 445, nr. 1698 și p. 487, nr. 1771.

⁷⁰ *Ibidem*, I, p. 297, nr. 3093

⁷¹ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 168.

⁷² *Condica*, II, p. 322, nr. 931.

administrativ rămân subordonate ținuturilor Suceava, Cernăuți și Putna. Erau conduse de vornici care rămân direct responsabili față de domnie⁷³. Noile reglementări fiscale în materie de așezare a birului au lovit însă în sistemul de privilegii de care beneficiau, determinând acte de nesupunere din partea locuitorilor care obligă domnia să ia măsuri uneori drastice pentru a-i aduce sub ascultare⁷⁴.

O situație specială cunoaște și teritoriul al cărui nume s-a impus în istoriografia românească prin expresia „Cele două ceasuri“. După ce, la 1728, Grigore Ghica reușise să refacă „hotarul lui Halil Pașa“, tătarilor nohai li se condează o bucată din pământul Moldovei cale de două ceasuri în lățime și 32 în lungime în care să-și crească animalele⁷⁵, contra unei contribuții bănești. Nu avem informații dacă Constantin Mavrocordat a încercat să schimbe statutul acestui teritoriu, sigur este însă faptul că a restituit proprietarilor de drept moșiile situate în perimetrul respectiv⁷⁶.

În privința celor două mari diviziuni ale Moldovei, Țara de Jos și Țara de Sus, ele mai sunt amintite doar în legătură cu instituția mării vornicii ; atribuțiile vel vornicilor Costache Razul și Iordache Ruset se limitează doar la cele judecătorești în circumscripțiile lor⁷⁷, Bârlad și Dorohoi, funcționând, cu atribuții administrative, vornici de târg numiți de către aceștia⁷⁸.

În timpul lui Constantin Mavrocordat, au loc transformări importante și în organizarea unităților administrative în vederea mai bune coordonări a activității reprezentanților domnești. Astfel, unele ținuturi, mai reduse ca întindere au fost subordonate din punct de vedere administrativ altora mai mari, iar în unele cazuri au avut o conducere comună. Dacă în anexa la „Constituția“ aprobată în septembrie 1741 figurau un număr de 19 ținuturi⁷⁹, în octombrie același an, sunt trimise 18 „cărți la dregătorii de pe la ținuturi“⁸⁰. Explicația o aflăm în „somile goștinii de oi“ din luna octombrie unde ținuturile Hârlău și Dorohoi sunt trecute împreună⁸¹. Luarea unei asemenea măsuri poate fi pusă în legătură și cu ridicarea la rangul de ținut a ocolului Botoșanilor. Instituirea unei conduceri comune pentru cele două ținuturi este documentată pe durata întregii

⁷³ *Ibidem*, III, p. 444, nr. 1696.

⁷⁴ *Ibidem*, II, p. 175–176, nr. 428 ; III, p. 492, nr. 1780.

⁷⁵ *Cronica Ghiculeștilor*, p. 281 ; M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 175 ; Gh. Ghibănescu, *O pagină din istoria finanțelor Moldovei*, extras din *IN*, V, 1925, Iași, p. 23 ; Gh. Năstase, *Hotarul lui Halil Pașa și Cele două ceasuri*, București, 1932.

⁷⁶ *Condica*, II, p. 288, nr. 802 ; Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 59.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 61.

⁷⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 363 ; *Condica*, II, p. 92, nr. 214.

⁷⁹ Gh. Brătianu, *op. cit.*, p. 53.

⁸⁰ *Condica*, II, p. 124, nr. 284.

⁸¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 311.

domnii a lui Constantin Mavrocordat ⁸². În fruntea Hârlăului și Dorohoiului se afla vel căpitanul de Dorohoi numit în documente și judecătorul sau ispravnicul „ținutului Hârlău și Dorohoi” ⁸³. În unele cazuri, așa cum am văzut mai sus, această unitate administrativă se lărgea prin includerea Botoșanilor, în cazul respectiv conducerea revenind vel căpitanului de Dorohoi și vornicului de Botoșani.

La 14 octombrie 1741, erau trimise 16 „cărți de volnicie dregătorilor de pe la scaune” ⁸⁴. Se produsese între timp o nouă modificare a unităților administrative despre care avem informații în listele cu dajdia mazililor din ianuarie 1742 când sunt trecute împreună Lăpușna, Orheiul și Soroca ⁸⁵. Despre cele trei ținuturi de margine știm că în perioada anterioară erau conduse de pârcălabi peste care se suprapunea autoritatea serdarului, investit cu atribuții militare. În 1730, Grigore Ghica intervine în aplanarea confluctului ivit între pârcălabi și serdar fixând atribuțiile acestora ⁸⁶. La începutul domniei lui Constantin Mavrocordat apare în documente Constandinache vel căpitan și pârcălab de Soroca ⁸⁷, iar mai târziu și serdarul care avea acum și funcții administrative ⁸⁸; în context, domnul îi atrăgea atenția că vel căpitanul de Soroca întârziase cu banii strânși din ținut. Se insista de altfel mai mult pe atribuțiile administrative ale serdarului în cele trei ținuturi, funcția militară rămânând pe un plan secundar. Această unitate administrativă era însă prea întinsă pentru a putea fi supravegheată de un singur dregător, așa încât, în urma hotărârii domnești din 24 aprilie 1742, ținutul Soroca este despărțit de Lăpușna și Orhei ⁸⁹. În fruntea ținutului este pus un vel căpitan care are aceleași atribuțiuni ca și ispravnicul în celelalte ținuturi. Orheiul și Lăpușna formează în continuare o singură unitate administrativă condusă de un ispravnic care, în virtutea tradiției, va păstra și titlu de vel serdar ⁹⁰.

⁸² *Ibidem*, p. 328 (ianuarie 1742); p. 352 (aprilie 1742); p. 382 (august 1742); p. 393 (octombrie 1742).

⁸³ *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, *Moldova*, București, 1966, p. 237, nr. 191; *Condica*, II, p. 324, nr. 937.

⁸⁴ *Condica*, II, p. 127, nr. 297. Același număr de unități administrative sunt constatate și la 28 noiembrie 1741 când sunt trimise 16 cărți la zloțașii din ținuturi (*Ibidem* I, p. 73, nr. 1985).

⁸⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 328.

⁸⁶ *Condica*, III, p. 274–276, nr. 1512. Despre instituția serdăriei vezi A.V. Sava, *Boierii mari ai Moldovei. dregători de ținuturi*, în „Revista de drept public”, XVII, 1942, p. 466–492.

⁸⁷ *Condica* II, p. 97–98, nr. 233.

⁸⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 343. Domnul îi scrie serdarului că „noi pe dumneata te știm ... acolo la tustrele ținuturile; cum la ținutul Orhei și Lăpușna așa și la ținutul Soroca”.

⁸⁹ „S-au deosăbit ținutul Sorociei de celelalte ținuturi (Lăpușna și Orhei) ... care sunt în seama serdarului” (N. Iorga, *op. cit.*, p. 359).

⁹⁰ *Condica*, II, p. 293, nr. 818 (Pavel vel sârdar ispravnicul Orheiului și Lăpușnei).

Cea mai importantă inovație adusă de Constantin Mavrocordat în ceea ce privește organizarea administrativ-teritorială a Moldovei o constituie instituirea ocoalelor ca subdiviziuni ale ținuturilor. Cu faptul că acest lucru s-a realizat în timpul celei de-a doua domnii sunt de acord toți cercetătorii care au studiat problema, deși izvoarele pe care le avem la îndemână nu sunt atât de concludente.

La 13 martie 1742, sunt trimise cărți prin toate ținuturile și la toți dregătorii ca să scrie „starea locurilor”⁹¹. Două zile mai târziu, sunt trimiși în ținuturi și zapcii care să supravegheze desfășurarea acțiunii și să aducă la Iași izvodul cerut⁹². Chestionarul, care amintește de cel inițiat de Al. Odobescu la sfârșitul secolului trecut, cuprindea instrucțiuni detaliate asupra elementelor pe care, în final, trebuie să le cuprindă. Nu știm care au fost mobilurile inițierii unei asemenea acțiuni; putem presupune că domnul dorea să cunoască în detaliu istoria și geografia țării, aceasta din urmă în vederea întocmirii unei hărți a principatului⁹³. Pentru aceasta ar fi trebuit să fie precizate distanțele și alte elemente necesare realizării unei hărți care însă lipsesc în izvod. Este posibil ca domnul să fi dorit întocmirea unei statistici patrimoniale cuprinzătoare și bine documentată în dorința de a ști cât mai multe despre țara al cărui domn era⁹⁴. Oricare ar fi fost motivul (sau motivele!) inițierii unei asemenea acțiuni nu se cunosc nici rezultatele ei. Și probabil că s-au primit răspunsurile din ținuturi din moment ce într-un singur caz domnul insistă să i se trimită izvodul respectiv. Este vorba de ținutul Dorohoi-Hârlău de unde nu se primise „starea locului” nici la sfârșitul lunii septembrie 1742⁹⁵.

Documentul datat 13 martie 1742 ne interesează în mod special dintr-un alt motiv; izvodul cerut de la fiecare ținut să cuprindă informații despre „starea locului de la ținutul ... și osăbite fieșticare *ocoale*”⁹⁶. Termenul ocol apare în document cu o frecvență apreciabilă și într-un context bine stabilit⁹⁷. În epoca

⁹¹ *Ibidem*, p. 179–182, nr. 439.

⁹² *Ibidem*, p. 182–183, nr. 440.

⁹³ *Ibidem*, I, p. XIX.

⁹⁴ Nu putem atribui actului un caracter fiscal căci, pentru aceasta, domnul ceruse alte „table” cu situația din ținuturi.

⁹⁵ *Condicu*, II, p. 318, nr. 919. alte cărți trimise în ținutul Hârlău-Dorohoi: 9 aprilie 1742, se aprobă o amânare până la Sf. Gheorghe (*Ibidem*, I, p. 165, nr. 2459); 29 iulie, sunt rânduiți mazili noi pentru a scrie „starea locului”, cei vechi aflându-se cu pricini (*Ibidem*, II, p. 288, nr. 801).

⁹⁶ *Ibidem*, p. 180.

⁹⁷ „Hotarul aceluia ținut: se hotărăște ... cu ce ținut, la ce ocol și sat începe drumul; apile mari ... la cutare ocol și sat ... numele ocolului și a satului unde apa cea mare dă ... la ocolul și ținutul și satul cutare; dealurile cu vii ... la ce ocol și la ce sat; movilele ... la ce ocol și lângă ce

medievală, prin acest termen se desemnau proprietățile în exclusivitate domnești sau aparținând domeniului public și care erau formate din mai multe sate ascultătoare de cetăți, curți domnești sau târguri⁹⁸. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, se produce lichidarea treptată a ocoalelor domnești astfel că, spre sfârșitul veacului următor, mai funcționau doar ocolul Iașilor, capitala țării și ocolul Botoșanilor, domeniul doamnei⁹⁹. Putem afirma deci că termenul de ocol folosit în documentul de mai sus nu are nimic comun cu vechile proprietăți domnești. Când și în ce împrejurări s-au instituit ocoalele ca subdiviziuni administrative ale ținuturilor nu putem ști cu exactitate. Este clar că acest lucru s-a petrecut înainte de martie 1742, când izvodul pentru „starea locului” menționează existența lor¹⁰⁰.

Probabil că inovația, introdusă mai întâi în cancelaria domnească, s-a impus cu greu din moment ce, atât în domnia lui Constantin Mavrocordat cât și mai târziu, ocoalele sunt foarte rar pomenite în documente. Prima mențiune a unui ocol datează din 22 decembrie 1742, când unui slujbaș domnesc i se cere „tabla de pe banii de goștină de ocolul Ceremușului de la ținutul Cernăuți”¹⁰¹. Izvoarele mai târzii confirmă existența acestei subdiviziuni în cadrul ținutului Cernăuți¹⁰². Abia din 1757 avem situația completă a ocoalelor unui ținut ; este vorba de ținutul Fălciu iar ocoalele, în număr de cinci, sunt : Ocolul Mijlociu, Ocolul Prutului, Ocolul Elanului, Ocolul Roșieșilor și Ocolul Podolenilor¹⁰³. În statistica rusă din anii 1772–1774 lipsește Ocolul Elanului cum, de altfel, se poate constata și în „Condica liuzilor” din anul 1803¹⁰⁴. Este posibil să fi intervenit între timp unele modificări în organizarea subunităților administrative despre care însă nu avem informații.

sat ; văile mari... la ce ocol și la ce sat ; pădurile ... la ce ocol și lângă ce sat ; câmpiile ... la ocolul și lângă satul cutare ; bălțile ... la ce ocol și la ce sat ; mezilurile ... în ce sat și la ce ocol ; siliște ... la ce ocol și lângă ce sat ; moșiile mânăstirești ... la ce ocol și lângă ce sat ...” (*Ibidem*, p. 179–182, nr. 439).

⁹⁸ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 194–208.

⁹⁹ Menționarea, în februarie 1742, a ocolului Hârlăului și a satelor care țin de acesta nu este, credem, decât un reflex al vremurilor trecute (*Condica*, II, p. 513–515, nr. 1169).

¹⁰⁰ D. Ciurea așează acțiunea la sfârșitul anului 1741 plecând de la informațiile furnizate de documentul citat mai sus (D. Ciurea, *op. cit.*, p. 174).

¹⁰¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 407.

¹⁰² Prima situație completă a ținuturilor cu subdiviziunile lor a fost întocmită în perioada 1772–1774 de către autoritățile militare rusești. Vezi P.G. Dimitriev, P.V. Sovietov, *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea 1–2, Chișinău, 1975.

¹⁰³ Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 490.

¹⁰⁴ Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. VII–VIII. Pentru comparație, cele două statistici din 1774 și 1803 la A. Macovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832–1862 (I)*, extras din *AJIAI*, XIX, 1982, p. 15–18.

Instituirea ocoalelor s-a datorat, fără îndoială, rațiunilor de ordin fiscal, în vederea unei mai bune realizări și supravegheri a acțiunii de percepere a impozitelor. Spre exemplu, goștina se strângea pe ocoale, fiecare ocol fiind în seama unui goștinar ¹⁰⁵. Unui slujbaș al visteriei, care trimisese o sumă prea mică de bani, domnul îi cere să nu facă „sminteală” și să se intereseze cum se procedează în celelalte ocoale ¹⁰⁶.

La conducerea ocoalelor, deși sunt atestați mai târziu, au fost puși ocolașii care devin astfel subalterni ai ispravnicului de ținut ¹⁰⁷.

*

* *

Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei în perioada următoare domniei reformatoare a lui Constantin Mavrocordat nu va suferi modificări substanțiale. Ispravnicii, numiți câte doi la unele ținuturi vor rămâne reprezentanții locali ai autorităților centrale. Inițiativele domnești în privința atribuțiilor cu care aceștia să fie investiți nu fac decât să sistematizeze și să detalieze programul fixat de Constantin Mavrocordat. Ar mai fi de amintit ca o inovație numirea de boieri judecători pe la ținuturi, măsură care însă a cunoscut fluctuații ¹⁰⁸.

În ceea ce privește structura unităților administrative, nu au intervenit aici modificările de fond. În „Lista șfeturilor pe județe” ca și în „Tabela mucarerului pe luna iulie” din anul 1763 sunt trecute un număr de 18 ținuturi organizate în 15 unități fiscale. Ca și în domnia lui Constantin Mavrocordat, Hârlăul și Dorohoiul apar împreună ; în schimb constatăm că ținutul Soroca este din nou împreună cu Orhei-Lăpușna ¹⁰⁹. În anul următor însă, Soroca figurează separat de celelalte două ¹¹⁰. O situație specială au Botoșanii care asigură în continuare veniturile doamnei dar care, se pare, au revenit la situația consacrată, cea de ocol. De altfel, în listele întocmite de visterie se specifica uneori că „nu se cuprind Botoșanii fiind venitul Doamnei” ¹¹¹.

Informații interesante privind organizarea administrativă a Moldovei ne oferă lista întocmită la 1769 (ultimul an de domnie a lui Constantin Mavrocordat în Moldova) la cererea autorităților rusești de ocupație ¹¹². Este

¹⁰⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 407.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 396.

¹⁰⁷ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 174.

¹⁰⁸ Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 12 și urm.

¹⁰⁹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 10 și 15.

¹¹⁰ *Idem*, *Sămile visteriei Moldovei pe anul 1764*, extras din *IN*, IX, 1931, Iași, p. 3–5.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 6.

¹¹² *Arhiva românească*, tom. I, ed. a II-a, Iași, 1860, p. 139–143.

surprinzătoare asemănarea descrierii făcute în acest izvor cu cea a negustorului anonim din 1739 ¹¹³ ; sunt cuprinse aici 18 ținuturi și cinci unități administrative mai mici. Botoșanii apar din nou integrați ținutului Hârlău, Constantin Cogălniceanu apărând ca ispravnic de Hârlău-Dorohoi și vornic de Botoșani ¹¹⁴.

Dregătorii unităților administrative care nu căpătaseră încă statutul de ținut poartă în continuare titulatura pe care o aveau anterior și anume cea de vornic pentru Vrancea, Câmpulungul Sucevei și Câmpulungul Cernăuților și de vel căpitan pentru Codru și Greceni.

Situația completă a ținuturilor și subdiviziunilor administrative ale acestora – ocoale este cuprinsă în statisticile rusești întocmite între anii 1772 și 1774. În rândul ținuturilor sunt trecute acum și Botoșanii, Codrul, Grecenii ca și cele două Câmpulunguri, numărul ținuturilor ridicându-se la 23. Orheiul și Lăpușna constituie o singură unitate administrativă, în plus constatăm revenirea Hotinului în componența statului moldovean. În izvorul la care ne referim avem, pentru prima dată, situația completă a ocoalelor fiecărui ținut. Existau 90 de ocoale, singurele ținuturi care nu au fost arondate în subdiviziuni administrative fiind Codrul și Grecenii cu un teritoriu destul de redus ¹¹⁵.

După anul 1775, organizarea administrativ-teritorială a Moldovei avea să suporte modificări generate de rășluirea unei părți din nordul țării de către austrieci. Sunt pierdute acum ținutul Cernăuților, cele două Câmpulunguri și o bună parte a ținutului Sucevei. Organizarea teritoriului trebuia să ia în considerație situația nouă creată.

*
* *

Domniile lui Constantin Mavrocordat constituie, fără îndoială, momente de referință în istoria Moldovei. Programul inițiat de acesta în spiritul ideologiei reformiste a cuprins întreaga organizare a statului punând bazele trecerii către modernitate. A încercat să reformeze administrația prin introducerea instituției isprăvniciilor, cu atribuții administrative, judecătorești și fiscale, ca reprezentante ale autorității centrale la nivel local. A urmărit o mai bună organizare a teritoriului și a unităților administrative instituind ocoalele ca subdiviziuni ale ținuturilor. Reformele sale au marcat existența statului moldovean timp de aproape o sută de ani până când Regulamentul Organic avea să transforme radical edificiul pe care îl construise.

¹¹³ D. Ciurea, *op. cit.*, p. 175, nota 164.

¹¹⁴ *Arhiva românească*, p. 143.

¹¹⁵ A. Macovei, *op. cit.*, p. 15–18.

ANEXĂ

Dregătorii ținuturilor moldovene
(octombrie 1741 – martie 1743)

Ținutul Sucevei

Constantin Cantacuzino „Dinul armaș, ispravnicul Sucevei“, 1742 iunie 14 (*Condica*, II, p. 234, nr. 601) ; 1742 octombrie 11 (*DRA*, p. 256, nr. 217).

Ținutul Neamțului

Iordache Ruset „ispravnicul ținutului Niamțului“, 1742 februarie 18 (*Condica*, II, p. 164, nr. 400) ; 1742 noiembrie 26 (*Ibidem*, III, p. 484, nr. 1767).

Ținutul Bacăului

Radu Racoviță „biv vel păharnic, giudecătorul sud. Bacăul“, 1742 mai 10 (*Ibidem*, II, p. 112, nr. 258).

Ținutul Romanului

Mihalache Sturza „biv vel clucer, giudecătorul ținutului Romanul“, 1742 martie 19 (*Ibidem*, p. 186, nr. 448) ; 1742 octombrie 20 (*Ibidem*, p. 36, nr. 95).

Iordache Idriniliul, numit ispravnic de Roman, 1742 decembrie 18 (*Ibidem*, I, p. 302, nr. 3118).

Ținutul Putnei

Paleologa „biv vel armaș, staroste de Putna“, 1741 octombrie 10 (*Ibidem*, II, p. 125, nr. 290).

Dumitru Suciul „staroste de Putna“, 1742 februarie 9 (*Ibidem*, p. 508, nr. 1165) ; 1742 decembrie 13 (*Ibidem*, III, p. 450, nr. 1709).

Ținutul Tecuciului

Costache Purici „vel căpitan ot Tecuci“, 1742 ianuarie 11 (*Ibidem*, II, p. 148, nr. 361) ; 1742 noiembrie 17 (*Ibidem*, III, p. 429, nr. 1674).

Ținutul Covurluiului

Iordache Edriniliul și Scarlat „pârcălabi de Galați“, 1741 decembrie 8 (*Ibidem*, II, p. 103, nr. 245).

- Iordache Edriniliul „pârcălab ot Galați“, 1741 decembrie 23 (*Ibidem*, p. 133, nr. 315).
- Scarlat vameș „în locul lui Idrinili“, 1742 martie 1 (*Ibidem*, p. 170, nr. 413), 1743 ianuarie 17 (*Ibidem*, III, p. 495, nr. 1788).

Greceii

- Vrusi „vel căpitan de Greceni“, 1742 ianuarie 16 (*Condica*, II, p. 625, nr. 1267).
- Constantin Brusis „vel căpitan de Covurlui“, 1742 februarie 6 (*Ibidem*, p. 157, nr. 390).
- Vrusis „vel căpitan de Greceni“, 1742 iunie 15 (*Ibidem*, p. 239, nr. 620). Vrus „căpitan de Greceni“ pus în „hiare“ și adus la domnie, 1742 octombrie 3 (*Ibidem*, III, p. 399, nr. 1619).
- Aftanasă șerbigiu „pe care l-am pus căpitan la Greceni“, 1742 octombrie 9 (*Ibidem*, II, p. 330, nr. 961) ; 1742 decembrie 7 (*Ibidem*, III, p. 445, nr. 1698).
- Constantin Vrusis „vel căpitan de Covurlui“, 1742 decembrie 8 (*Ibidem*, p. 487, nr. 1771).

Ținutul Tutovei

- Ion Bogdan „ispravnic Tutova“, 1742 mai 18 (Iorga, *St. și doc.*, p. 363) 1742 noiembrie 22 (*Condica*, III, p. 483, nr. 1766).

Ținutul Vasluiului

- Ștefan Ruset paharnic „ispravnicul Vasluiului“, 1741 octombrie 30 (*Ibidem*, I, p. 56, nr. 1906) ; 1742 decembrie 10 (*Ibidem*, III, p. 487, nr. 1772).

Ținutul Fălciu-Codru

- Gheorghe „vel căpitan de Codru“, 1741 noiembrie 26 (*Ibidem*, II, p. 98, nr. 233).
- Iordache „pe care l-am făcut vel căpitan de Codru“, 1742 august 6 (*Ibidem*, p. 299, nr. 842).
- Iordache „vel căpitan de Codru, ispravnicul ținutului Fălciului“, 1742 septembrie 29 (*Ibidem*, p. 322, nr. 931).

Ținutul Orhei-Lăpușna

- Pavel „vel sărdar“, 1742 mai 15 (*Ibidem*, p. 212, nr. 531) ; 1742 iunie 9 (*Ibidem*, p. 293, nr. 818).

Ținutul Soroca

Costandinache „vel căpitan de Soroca“, 1741 octombrie 18 (*Ibidem*, p. 78, nr. 169).
 Iliș „vel căpitan de Soroca“, 1742 august 21 (*ibidem*, p. 301, nr. 850) ; 1742
 decembrie 14 (*Ibidem*, III, p. 488, nr. 1773).

Ținutul Cernăuților

Vlasco Hrisoscolevu „biv vel stolnic, ispravnic ot Cernăuți“, 1741 octombrie 16
 (*Ibidem*, p. 72, nr. 147).
 Gheorghită „staroste de Cernăuți“, 1742 octombrie 18 (*Ibidem*, III, p. 406, nr.
 1631) ; 1743 ianuarie 18 (*Ibidem*, p. 496, nr. 1788).

Ținutul Hârlău-Dorohoi

Carăbiber „vel căpitan de Dorohoi“, 1741 octombrie 27 (*Ibidem*, II, p. 85,
 nr. 192).
 Iliș „vel căpitan de Dorohoi“, 1741 noiembrie 14 (*ibidem*, p. 91).
 Iliș „vel căpitan de Dorohoi, giudecătoria ținutului Hârlău i Dorohoiul“, 1742
 aprilie 24 (*DRA*, p. 237).
 Ioniță Izmană „pre carele l-am făcut vel căpitan la Dorohoi“, 1742 septembrie
 24 (*Condica*, II, p. 317, nr. 916).
 Ioniță Izmană „ispravnicul ținutului Hârlău i Dorohoi“, 1742 septembrie 30
 (*Ibidem*, p. 324, nr. 937) ; 1743 ianuarie 27 (*Ibidem*,
 III, p. 495, nr. 1786).

Ținutul Botoșanilor

Dinul armașul și Antohe Caragea „vornicii de Botoșani“, 1741 octombrie 22
 (*Ibidem*, II, p. 79, nr. 173).
 Scarlatache polcovnic „pre carele l-am făcut domnia me vornic la Botoșani
 să fie împreună cu Caragea“, 1742 aprilie 7 (*Ibidem*,
 p. 199, nr. 490).
 Antiohie Caragea „vornic de Botoșani“, 1742 iunie 8 (*Ibidem*, p. 231, nr. 590).
 Vasile Macrii „biv vel pitar, vornic de Botoșani“ 1742 iunie 25 (*ibidem*,
 p. 255, nr. 677).

Ținutul Cârlișturii

Costandin Cucoranu „ispravnic sud. Cârlișturii“, 1742 iunie 30 (*Ibidem*, p.
 260, nr. 696).

Ținutul Iașilor

Toader Jitricer „ispravnic sud Iașul“, 1742 septembrie 17 (*Ibidem*, p. 317, nr. 915).

Vrancea

Ioniță Arapul „ispravnic de Vrancea“ și Ion Gigățul „fost vornic“, februarie 1742 (N. Iorga, *op. cit.*, p. 335).

Ioniță Arapul „vornic de Vrancea“, 1742 august 1 (*Condica*, II, p. 574–7, nr. 1215) ; 1742 decembrie 4 (*Ibidem*, III, p. 444, nr. 1696).

Câmpulungul Sucevei

Costandin „vornic de Câmpulung“, 1741 noiembrie 2 (*Ibidem*, II, p. 86, nr. 195).

Solomon Botez „biv vel șătrar, vornicul de Câmpulung“, 1742 noiembrie 10 (*Ibidem*, III, p. 431–4, nr. 1663).

LA RÉFORME ADMINISTRATIVE DE CONSTANTIN MAVROCORDAT

R é s u m é

L'auteur réalise une analyse du programme réformateur mis au point par Constantin Mavrocordat qui visait une organisation complète de l'État, ce qui a représenté un moment décisif pour l'évolution de la Moldavie vers la modernité.

On suit de près les préoccupations de la Seigneurie pour les secteurs-clé de l'organisation interne : l'administration, le territoire et les unités administratives.

Ces mesures réformatrices ont montré leur viabilité au cours d'un siècle à peu près, jusqu'à ce que le Règlement Organique pût offrir un nouveau modèle d'organisation interne.